

smjernica koje iz ovog razmatranja izlaze (4. 2. *Perspektive*). S mnogim od zaključnih uočavanja moguće se složiti. Pogotovo s konstatacijom da je u knjizi dan »tek prvi, pristupni model jedne dijalektički zasnovane lingvističke analize« usprkos činjenici da se njeni obrisi ne ocrtavaju podjednako jasno na svim područjima o kojima je u knjizi riječ. Dijalektičko promatranje jezičnog fenomena i izvanjezičnog univerzuma (oslonjeno na plodonosni i u mnogočemu dalekosežni misao klasika marksizma i usustavljeno) jednom će, svi su izgledi, postići određene rezultate. Opravdan je i optimizam koji zrači iz naznačenih perspektiva. Iz njihovih i praktičnih i teoretskih posljedica.

Prije završne riječi potrebno je primjedbama izrečenim u prikazivanju knjige do sada, cjelovitosti radi, dodati još neke. Prva od njih odnosi se na neravnomjernu zastupljenost spoznaja raznih jezikoslovnih tradicija. Osjetno preteže razmatranje autoru i inače bliskih tekovina francuskog i američkog jezikoslovlja, uz nešto talijanskog. Rusko je jezikoslovlje istina zastupljeno s nekoliko imena (Reformatskij, Zvegnicjev), ali je stvarno temeljito prikazan samo jedan jezikoslovac (Reformatskij). Bogata njemačka jezikoslovna tradicija ovdje je najlošije prošla. Ako smo dobro uočili, zastupljen je djelom samo Walther von Wartburg, po općoj orijentaciji blizak više desaussureovskoj negoli njemačkoj jezikoslovnoj baštini. O nekim jezikoslovnim nazorima (npr. Hermannna Paula i Wilhelma von Humboldta) doznajemo ono i onoliko koliko nam pružaju i neki standardni pregledi razvoja jezikoslovne misli.

Donekle iznenađuje i podatak da u popisu upotrijebljene literature nema nekih djela u kojima bi autor, nedvojbeno, našao dosta inspirativnog u izgradnji svog polazišta, npr. »Friedrich Engels als Linguist«, Berlin, 1973. Nema ni u nas sastavljene panorame Marxovih, Engelsovih i Lenjinovih mišljenja »O jeziku«, Beograd, 1970. Njoj bi ovdje svakako moralo biti mjesta.

Uvjerljivost raspravljanja na nekim mjestima (npr. u odjeljku o semantici), usprkos

prvenstveno teorijskom karakteru ovog rada, znatno bi povećao po koji dobro izabran primjer.

No, i pored rečenog, mislim da smo ovom knjigom dobili djelo koje će doprinijeti unapređenju naše jezikoslovne misli. U njemu će, pored stručnjaka općejezikoslovnog usmjerenja, korisnih poticaja naći i kroatisti za svoje radove.

Marko Samardžija

PRILOZI S VIII. KONGRESA JUGOSLAVENSKIH SLAVISTA

Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1977.

Napokon se pojavio, pod naslovom PRILOZI, zbornik referata s VIII. kongresa jugoslavenskih slavista koji je održan u Zagrebu od 21. do 25. svibnja 1975. Zbornik sadrži većinu referata koje su na Kongresu pročitali slavisti iz Hrvatske.

U ovom ću se prikazu, razumljivo, ograničiti na priloge s područja lingvistike (njih je 15 od ukupno 19) i reći ukratko nešto o svakome od njih onim redom kojim su u zborniku tiskani.

U referatu KULTURA GOVORA I SREDSTVA MASOVNIH KOMUNIKACIJA, kojemu je bio povod 50. obljetnica Maretićeva jezičnog savjetnika, komentira Vladimir Anić relativno bogatu tradiciju jezičnih savjetnika u Hrvata. Ističe, međutim, da su se dosadašnji savjetnici gotovo isključivo bavili pogreškama u novinskim člancima, oglasima, javnim natpisima i sl., a zapostavljali jezik »izvornih književnih djela, naučnih studija, književne esejistike i zakonskih tekstova«. Osim toga, zapostavljena je s tog stanovišta i »temperamentna esejistika« lijeve inteligencije koja je obogatila naš rječnički fond, a nekim riječima promijenila značenje ili dala dotad nepoznate značenjske nijanse (npr. riječima: klasa, historija, masa, revolucija itd.).

U današnjim se prilikama jezičnim savjetodavcima i lektorima postavljaju novi zadaci koji su vezani uz nagli prodor govornog jezika u sredstva javnih priopćavanja. Naime, spomenuti prodor naša normativa nije sprem-

no dočekala (krajnje je vrijeme, na primjer, da se pristupi normiranju naše ortoepije).

S referatom Stjepana Babića **SUVREMENI PROBLEMI TVORBE RIJEČI** čitatelji su se ovog časopisa već mogli upoznati (JEZIK, XXIII, 2). U njemu se iznose suvremene teoretske postavke o tvorbi riječi koje su rezultat autorova dugogodišnjeg rada na proučavanju tvorbenog sustava hrvatskog jezika. Osnovna su načela naše tvorbe jasno formulirana i usklađena sa suvremenim znanstvenim stanjem na tom području: suvremena se tvorba mora zasnivati na sinkronijskom gledištu, veza između tvorenice osnovne riječi mora postojati i na izraznoj i na sadržajnoj razini, značenje tvorenice treba izvoditi iz značenja dijelova iz kojih se ona tvori itd. Pojedini su termini (izvođenje, slaganje; tvorenica, izvedenica, složenica) također jasno definirani. Treba stoga reći da se Babić i ovom prilikom potvrdio kao vodeći naš stručnjak za tvorbenu problematiku.¹

Vida Barac-Grum i Vesna Zečević autorice su referata o problematici dijalekatskog miješanja. Napominjući da ono što vrijedi za jezično miješanje uglavnom vrijedi i za dijalekatsko, one pokušavaju odrediti osnovne metodološke smjernice u pristupu kompleksnoj problematici štokavsko-čakavsko-kajkavskih interferencija: glavni zadaci pred kojima se nalazi proučavatelj dijalekata u kontaktu jesu točno određivanje strukture dijalekata koji sudjeluju u miješanju i objašnjavanje uzroka koji to miješanje izazivaju.

¹ Čini se ipak da kriteriji po kojima Babić razvrstava riječi na tvorbene i netvorbene (tj. motivirane i nemotivirane) nisu uvijek sasvim jasni. Nije npr. jasno rečeno zbog čega rezultati (stare) palatalizacije (slično bi bilo i s jotovanjem) konsonantskih skupova poremećuju tvorbenu vezu na razini izraza. Naime, ako je prekinuta tvorbena veza između riječi *vosak* i *voštan*, što je onda s vezom (morfološkom) između infinitiva *iskati* i prezenta *ištem*? Trebalo bi isto tako objasniti što je s tvorbenom vezom između riječi *krstiti* i *krštenje*, *namjestiti* i *namještenje*, jer ni u njima nije sa sinkronijskog stajališta jasna promjena *st* u *št*, to više što u nekim drugim takvim primjerima imamo *šč*, npr. *češći* (analogno Babićevim primjerima tipa *daščan*).

O radu na standardizaciji gradišćanskohrvatskog jezika i vrlo složenim problemima koji se u vezi s tim moraju riješiti izvještava nas Božidar Finka. Jedan se od najvećih problema sastoji u tome što i među samim Gradišćancima postoje ozbiljni nesporazumi čak i u tome kakav i koji idiom treba izabrati za predmet standardizacije. Dok se jedni zalažu za oslanjanje na dijalekatsku podlogu i književnojezičnu tradiciju, drugi idu tako daleko da smatraju kako bi trebalo preuzeti onakav oblik standarda kakav je danas u Hrvatskoj. Za izradu temeljnih priručnika gradišćanskohrvatskog jezika (gramatike i pravopisa) izabrano je uredništvo u kojem se nalaze stručnjaci i s austrijske i s hrvatske strane. Nadajmo se da će to uredništvo riješiti probleme s kojima nas upoznaje Finka.

Referat Mije Lončarića (**SUSTAVI U DIJALEKTOLOGIJI**) rezultat je ozbiljnog truda uloženog u čitanje strane i domaće literature o nekim temeljnim pitanjima suvremene dijelektologije. Referat je pun citata i parafraza iz mnogih teoretskih rasprava o osnovnim diskretnim sustavima u dijelektologiji, o kodnim varijantama, o dijalektu kao dijasistemu određenog ranga, o dijalektu kao jezično-kulturnoj areji itd. Iako ovakav pristup, u kojem međusobno »komuniciraju« pročitane bibliografske jedinice, nije u načelu beskoristan, ipak se autoru mora zamjeriti što mu je izlaganje prilično nesustavno (iako raspravlja o sustavima), što mu pročitana literatura nije »odležala« pa se od nje nije uspio distancirati, a bez određenog stupnja distanciranosti teško je biti jasan i koncizan.

Referat Antice Menac (**TIPOVI INTERFERENCIJE PRI UČENJU RUSKOG JEZIKA KOD NAS**) temelji se na dostignućima kontrastivne lingvistike i psiholingvistike. Čini se, na osnovi primjera koje autorica navodi za ilustraciju pojedinih tipova interferencije (pozitivni i negativni transfer, uspješna i neuspješna unutarjezična analogija, očigledna i skrivena interferencija, nediferencijacija, hiperdiferencijacija, reinterpretacija), da možemo očekivati ne samo dobru kontrastivnu analizu ruskog i hrvatskog jezika, na kojoj

se radi u Institutu za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, nego i to da će se neki od rezultata te analize moći iskoristiti i za opis samog hrvatskog književnog jezika, koji je do danas više nego nepotpun.

KOMPJUTOR — POMOĆ U LINGVISTIČKOM ISTRAŽIVANJU naslov je referata što ga je na Kongresu pročitao Milan Moguš. Autor nas obavještava o raznim mogućnostima iskorištavanja kompjutorskih konkordancija u lingvističkim analizama i o radu na projektu »Kompjutorska analiza tekstova stare hrvatske književnosti«. Na primjerima koje navodi iz konkordiranih djela Marka Marulića jasno se vidi u čemu se sastoji značenje konkordancije s obzirom na frekvencijske, fonološke, morfološke, sintaktičke, stilističke, leksikološke i druge analize.

Prilog Mirka Petija **TRANSFORMACIJSKA TEHNIKA U SINTAKSI** uspješan je pokušaj da se sintaktičkom ustrojstvu hrvatskog jezika pristupi uz pomoć transformacijske tehnike. Peti vrlo dobro uočava važnost postulata o dubinskoj i površinskoj strukturi, postupno i uvjerljivo opravdava nužnost uvođenja dvovrsnih fakultativnih transformacija i jasno pokazuje kako one ne uklanjaju sintaktičku dvoznačnost rečenica, iako se međusobno isključuju. Uklanjanje dvoznačnosti, naime, i ne ide u kompetenciju sintaktičkoga opisa. Petijev referat i još nekoliko priloga uglavnom mladih lingvista (npr. Silić, Znika) i jesu ono po čemu će nam VIII. kongres jugoslavenskih slavista ostati u sjećanju (to sam već spomnuo prikazujući rad Kongresa; v. JEZIK, XXIII, 2).

Studija Josipa Silića **RED RIJEČI S GLEDIŠTA AKTUALNOG RAŠČLANJIVANJA REČENICE** po mnogo je čemu središnji prilog zbornika: nalazi se u sredini, obaseže daleko najveći broj stranica i, što je najvažnije, predstavlja prvi pokušaj u nas da se dadne potpun opis reda riječi s gledišta aktualnog raščlanjivanja.

U prvom se dijelu opisuje osnovni semantičko-gramatički red komponenata. Opis reda riječi pristupa Silić posluživši se metodom analize po neposrednim sastavni-

cama. Čini mi se da se osobito funkcionalnim pokazalo uvođenje opozicije između egzistencijalnih i procesualnih glagola jer je na taj način dobro opisana prepozicija i postpozicija glagola.

U drugom se dijelu prikazuje na jednostavnom primjeru veliki broj mogućnosti aktualiziranja komponenata permutacijom (kad se narušava osnovni semantičko-gramatički red) i aktualiziranja logičkim akcentom (kad se spomenuti red ne narušava).

U trećem se dijelu rješava problem stilističke markiranosti reda komponenata. Silić tu pokazuje kako su maksimalno stilogeni oni elementi koji su minimalno uvjetovani kontekstom te kako je »u mnoštvu varijanata reda komponenata samo jedan stilistički markiran«.

U završnom dijelu studije daje se tipologija najčešćih načina aktualizacije komponenata osnovnog semantičko-gramatičkog reda u beletrističkom tekstu. Te komponente mogu biti permutirane i nepermutirane; nepermutirane se aktualiziraju logičkim akcentom, a permutirane preponiranjem odnosno postponiranjem, distaktiranjem, dislociranjem i cirkumponiranjem.

U lijepo sročenom referatu određuje Ivan Sović neke aspekte odnosa između suvremene lingvistike i nastave jezika u srednjim školama. Poticajne su i korisne neke njegove napomene o tome kako bi se rezultati suvremenih jezikoslovnih istraživanja mogli didaktički oblikovati. Zanimljiv je i pregled dosadašnjih (na žalost još uvijek malobrojnih) pokušaja u tom smislu.

Kratko priopćenje Petra Šimunovića puno je (opravdanog) ogorčenja zbog zapostavljanja onomastičkog studija na višim školama i fakultetima. Dokaz je za to i podatak da je ova disciplina već po osmi put slabo ili nikako zastupljena na slavističkim kongresima. Autor ističe kako se o onomastičkoj građi, koja se zapravo sastoji od jezičnih spomenika, drugdje brinu društva za zaštitu spomenika i istražuju je kompletni instituti, a u nas je disciplina koja se tom građom bavi najzapuštenija humanistička znanost.

Referat Antuna Šojata INTERFERENCIJA DIJALEKATNIH GOVORNIH SUSTAVA U SR HRVATSKOJ nadovezuje se na spomenuti rad Vide Barac-Grum i Vesne Zečević. Dijalekatne govorne sustave u Hrvatskoj dijeli Šojat na arealne, izolirane i granične. Analiza sadašnjeg stanja tih govora dana je na osnovi autorovih istraživanja i istraživanja njegovih suradnika te na osnovi uspoređivanja starijih opisa tih govora s novijima. Ne zapostavljaju se ni sociološki, ekonomski, prestižni i drugi slični faktori koji su katkad bitno relevantni za međudijalekatske kontakte i posuđivanja.

O upotrebi i značenju povratno-posvojne zamjenice *svoj* raspravlja se u referatu Zlatka Vincea. Naglasivši kako se tom problemu u našim normativnim priručnicima posvećivalo premalo pažnje, autor iznosi mnoge primjere na osnovi kojih opisuje različita značenja koja ta zamjenica može imati. Osvrće se također na njezinu uporabu u sklopu frazeologizama te na razlike u uporabi s obzirom na pojedina lica. Jezičnostilski aspekt ostavlja po strani, ali ističe da bi i to mogao biti predmet korisnog ispitivanja.

Branko Vuletić izvještava o rezultatima jednog zanimljivog eksperimenta. Nakon 11 različitih čitanja istoga teksta i na osnovi odgovora na pitanje o kakvoj se organizaciji govorne poruke radilo u pojedinom čitanju, Vuletić pokušava izvući neke zaključke o organizaciji govorne poruke i njezinu vrednovanju. Utvrđuje da se organizacija govorne poruke može vrednovati, da ovisi o adekvatnosti upotrebe vrednota govornog jezika i da bitno određuje količinu primljene obavijesti.

Već spomenuta Marija Znika obrađuje u svom prilogu položaj atributa u sintaktičkom ustrojstvu hrvatskog jezika. Služi se pri tom metodom transformacijsko-generativne gramatike u okviru koje se raščlamba odnosa atributa i imenice vrši uz pretpostavku da nijedna rečenica u dubinskoj strukturi ne može sadržavati atribut. On dakle nije sastavni dio temeljnog rečeničnog ustrojstva. Uvrštavanju atributa mora prethoditi postojanje nomena u odnosu na koji je

atribut morfološki zalihostau (pod tim se razumijeva podobnost nekog oblika da bude pridružen nomenu kao atribut).

Ivo Pranjković

ONOMASTICA JUGOSLAVICA

Nedavno je izišao iz tiska šesti broj, danas već afirmiranog časopisa, *Onomastica jugoslavica*, glasila Međuakademijskog odbora za onomastiku SFRJ pri JAZU.

Na uvodnom mjestu Petar Šimunović donosi u povodu sedamstogodišnjice prve redakcije Istarskog razvoda oveću studiju o toponimiji tog glagoljskog spomenika, ističući hrvatski karakter istarske toponimije čiji je najstariji sloj sačuvan romanskim posredstvom, a u sakralnoj njezinoj sastavnici autor utvrđuje ostatke slavenskog paganizma i očiti paralelizam s modelima hrvatske toponomastike kako se ona formirala u drugim hrvatskim krajevima. Na osnovi podrobne lingvističke analize imena naselja, mikrotoponimije i temeljeći se na paralelizmu s oblicima u najstarijim našim spomenicima, poglavito »u Dalmaciji gdje je konfiguracija tla slična«, Šimunović utvrđuje da su romanski elementi prodrli u hrvatski jezik znatno prije 12. stoljeća.

Pavao Tekavčić posvećuje posebnu pažnju pitanju kriterija stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslavenskog romanstva u svjetlu toponomastike stavljajući težište na potrebitosti pronalaženja sustavnih kriterija stratifikacije romanstva u našim krajevima, koji bi bio impostiran na zasadama suvremene lingvističke znanosti. Fenomeni koje autor ispituje uglavnom su fonološke prirode i oni u mnogome obogaćuju rezultate do kojih su došli Ž. Muljačić i R. L. Hadlich u svojim radovima o fonologiji raguzejskog i veljotskog dalmatskog tipa. Pomoću njih ilustrira mogućnost utvrđivanja triju slojeva: balkanski latinitet (8—9. st.), dalmatski sloj (9—13. st., a negdje i kasnije) i rezultati mletačkog utjecaja (od 13. st. dalje), dopuštajući da taj broj bude i veći, jer kao što se ni svi supstrati ne mogu smatra-